

Annales Universitatis Paedagogicae Cracoviensis

Studia Technica 10 (2017)

ISSN 2081-5468

DOI 10.24917/20815468.10.14

Henryk Noga, Zbigniew Małodobry

Rozwój wybranych etyk grup zawodowych w drugiej połowie XX wieku

Wstęp

Dzisiejsze czasy narzucają przedstawicielom każdego zawodu pewnego rodzaju wymogi, od ich spełnienia zależy prawidłowo wykonana praca, uznanie społeczne i satysfakcja wewnętrzna. Owe wymogi spisane są w kodeksach zawodowych, oddzielnie dla każdego zawodu. Każdy z nich posiada odrębne wyznaczniki moralne, ale mają też pewne wspólne cechy. Wzrost zainteresowania problemami etyki zawodowej w drugiej połowie XX wieku jest spowodowany rozwojem społecznym oraz podziałem prac na zawody, które mają bezpośredni wpływ na losy poszczególnych jednostek oraz całego społeczeństwa. Należy mieć jednak na uwadze, że nie wszystkie grupy społeczne posiadają swoje kodeksy etyczne. Do szczególnych grup można zaliczyć te, których praca jest pewnego rodzaju powołaniem w celu ochrony podstawowych wartości społecznych, a tym samym nie są to tylko grupy ograniczające się do wytwarzania przedmiotów. Zawody te wymagają wyraźnie określonych postaw moralnych (Michalik 1971: 12). Dotychczas o powołaniu można było mówić w przypadku lekarza, nauczyciela, prawnika, policjanta. Jednakże już dzisiaj widać wyraźnie poszerzanie owego grona zawodów z powołania, ponieważ następuje coraz większe uzależnienie jednostek ludzkich, ich losu, ich szczęścia i dobra od funkcji zawodowych oraz stosunków panujących w zespołach pracowniczych innych specjalizacji. Według francuskiego filozofa, socjologa i pedagoga, Émile Durkheima podział zawodowy jest naturalną i logiczną konsekwencją życia społecznego w zbiorowości. Struktura zawodowa rozwija się bardzo szybko i w makroskali podział na grupy zawodowe stał się kręgosłupem organizacji społeczeństwa, a osiągnięta struktura zawodowa i proporcje zatrudnienia w poszczególnych kategoriach zawodów są jednym z najważniejszych wskaźników stanu rozwoju społeczno-gospodarczego danego kraju. W 1958 roku Międzynarodowa Organizacja Pracy wydała dwa dokumenty podające międzynarodową klasyfikację zawodów, bowiem od wielu lat ich liczba pomnożyła się wielokrotnie. W Polsce w latach sześćdziesiątych klasyfikacja zawodów obejmowała 2400 określonych zawodów. Międzynarodowa klasyfikacja z 1958 roku została sformułowana dla celów polityki gospodarczej i socjalnej oraz naukowych. Według niej istnieje 10 głównych grup zawodowych i 200 podstawowych, które obejmują w sumie około 1400 zawodów.

Podstawowym problemem, na który już od dłuższego czasu wielu naukowców, badaczy i filozofów próbuje odpowiedzieć, jest pytanie o zasadność tworzenia kodeksów deontologicznych danych zawodów, albowiem istnieje przecież już od wieków etyka ogólna i moralność, które dostarczają dostatecznej orientacji we wszystkich kwestiach moralnych. Do tego problemu można dołożyć jeszcze pytanie o zawody, które wymagają własnego kodeksu, a tym samym na jakiej podstawie i kto miałby decydować o zasadności owych roszczeń (Sarapara 1971: 6). „Kryteriami pozwalającymi wyróżnić poszczególne zawody są głównie kwalifikacje i funkcje pełnione przez ich przedstawicieli, których łączy jednakowy stosunek do narzędzi i przedmiotu pracy. Toteż, określając jakąś grupę społeczną jako grupę zawodową, bierzemy głównie pod uwagę trwałość wykonywanych czynności wydzielonych w ramach społecznego podziału pracy, czerpanie środków do życia z wykonywania tych czynności i określone kwalifikacje i umiejętności zawodowe danej grupy” (Michalik 1971: 13). Zbyt wąskie traktowanie poszczególnych zawodów oraz tworzenie odrębnych systemów etycznych dla wąskich grup specjalistów wywołuje uzasadnione sprzeciwy, bowiem czynności zawodowych nie można sprowadzić jedynie do strony technicznej, gdyż powoduje to różnorodne skutki społeczne, istotne dla całej zbiorowości, jak i dla danej jednostki. „Silniejszy związek człowieka z zawodem ma szereg następstw osobistych dla pracownika, dla bezpośrednich pracodawców i dla całego społeczeństwa. Stabilność zawodowa bywa motorem rozwoju kwalifikacji, źródłem prestiżu osobistego, awansu i zadowolenia” (Kordaszewski 1971: 81). Powszechnie uważa się, iż zarówno środowisko zawodowe, jak i środowisko zewnętrzne oczekuje od przedstawicieli określonych grup zawodowych, i to z racji ich zawodowej roli, czegoś więcej, aniżeli tylko wiedzy fachowej i sprawności technicznych. „Znajduje to wyraz w składanych przysięgach (przysięga policjanta, przysięga Hipokratesa) zawodowych lub w sprecyzowanych szczególnych kryteriach, jakim odpowiadać musi kandydat do danego zawodu; jest wśród nich wiele kryteriów moralnych, dotyczących m.in. cech osobowości owego kandydata” (Michalik 1971: 16). Wymóg fachowości i rzetelności zawodowej ma zabarwienie moralne, a tym samym wysoka wiedza zawodowa może sprzyjać realizacji określonych wartości moralnych, a respektowanie tych wartości skłaniać do pogłębiania wiedzy fachowej i jak najlepszego jej wykorzystania. Jan Szczepański uważał, iż „do kultury pracy należy także etyka zawodowa, czyli zespół norm i dyrektyw wynikających z tradycji zawodu, ducha kultury narodowej, z podstawowych wskazań etycznych przyjętych w danym społeczeństwie, a zastosowanych do wykonywania danego zawodu” (Szczepański 1963: 361). Ija Lazari-Pawłowska na podstawie kilku przykładów ukazuje różnice pomiędzy kwestiami posiadania kodeksów etycznych pewnych grup zawodowych a ich stosowaniem. Na przykładzie kodeksu etyki nauczycielskiej autorka wskazuje na wyraźne łamanie zasad przez nauczycieli, bowiem w kodeksie nauczycielskim jest norma zabraniająca przyjmowania wszelkich indywidualnych prezentów od dzieci, bądź od ich rodziców, jednakże niejednokrotnie zdarza się, że nauczyciel nie tylko, że przyjmuje bardzo chętnie wszelkie prezenty, lecz również prowokuje do ich dawania. Jak pisze autorka, kodeksy lub jakieś ich fragmenty opracowuje się zazwyczaj z myślą o korygowaniu stanu faktycznego, o podciąganiu go do wskazanego wzorca; pragnie się, aby formułowane normy zinternalizowały się w grupie

adresatów i aby znalazło to odbicie w sferze ich postępowania (Lazari-Pawłowska 1971: 34).

Kodeks Etyczny Nauczycieli

Skoro już wspomniano o kodeksie zawodowym nauczyciela, to kontynuując ten temat, należy przyjrzeć się mu dokładniej. W owym kodeksie już na początku można przeczytać, iż „kodeks etyczny nauczyciela jest zbiorem zasad służących nauczycielowi pomocą w rozstrzygnięciu problemów etycznych jego zawodu. Jest on również wyrazem przekonania, że działania nauczyciela wobec jego odbiorców, uczniów i ich rodziców lub opiekunów, podejmowane w ramach jego czynności zawodowych, mają szczególnie wymiar etyczny wynikający z roli społecznej nauczyciela. Społeczna rola nauczyciela wynika z wpływu, jaki może on swoimi działaniami wywierać na życie innych ludzi i ze społecznych oczekiwań wobec przedstawicieli zawodu nauczycielskiego. [...] Nauczyciel w swojej praktyce zawodowej staje często przed sytuacjami, w których istotne wartości i zasady etyczne pozostają ze sobą w konflikcie i nie da się ich jednocześnie w pełni zrealizować. Nauczyciel nie unika rozstrzygnięcia wynikających stąd dylematów moralnych, podejmuje decyzje, kierując się własnym rozeznaniem, a ponadto ujawnia te dylematy i inicjuje pracę swojego środowiska nad ich rozstrzygnięciem”¹. Zauważono jednakże, iż zawód nauczyciela nie jest zrzeszony w samorządach zawodowych, a tym samym nie ma podstaw prawnych w obecnym systemie prawnym do wprowadzenia takiego kodeksu w szkołach i placówkach oświatowych. Ich sposób wykonywania pracy i zasady etyki zawodowej chociaż w sposób bardzo ogólny, a także zasady odpowiedzialności zawodowej, są określone w ustawie – Karta Nauczyciela. Polski Związek Nauczycielski w związku z narastającymi problemami społecznymi, we współpracy z Unią Europejską, jakie na co dzień mają nauczyciele, próbuje przeforsować wprowadzenie Kodeksów Etyki Nauczyciela jako formalne prawo i zasady, na równi z Kartą Nauczyciela, jako mierników oceny wykonywania pracy nauczyciela. Kodeksy takie próbują samodzielnie wprowadzić szkoły, dając swoim pedagogom do podpisania oświadczenia, jednakże należy zwrócić uwagę, czy ów kodeks został przyjęty uchwałą rady pedagogicznej danej szkoły, jako uzupełnienie statutu szkoły i regulaminu rady pedagogicznej. Jeżeli taka sytuacja ma miejsce to każdy nauczyciel danej szkoły jest zobowiązany do zapoznania się z owym kodeksem i przestrzegania go w życiu prywatnym i zawodowym. Szkoły, uchwalając przyjęcie kodeksów etycznych nauczyciela, chcą bronić się przed tak zwanymi czarnymi owcami wśród społeczności, których zachowanie i postawa ma wpływ na pozostałych członków tej społeczności. Jak wiadomo zdarzają się sytuacje bardzo drastyczne, gdzie dany nauczyciel łamie wszelkie normy moralne i nie poczuwa się do odpowiedzialności za swoje zachowanie. Takie zachowania mają miejsce nie tylko w tej grupie, także w innych zdarzają się sytuacje, które mają ogromny wpływ na próby uregulowania pewnych istotnych kwestii, jeżeli do tej pory nie były one prawnie uregulowane.

---

¹ Kodeks Etyczny Nauczyciela ftp://ftp.wsap.edu.pl/Biblioteka_@ntykorupcyjna/KODEKS%20ETYCZNY%20NAUCZYCIELA.pdf

Kodeks Etyki Lekarskiej

„Zasady zawodowej etyki lekarza były dyskutowane i kodyfikowane w Grecji już w piątym stuleciu przed naszą erą. Nie tyle treść owej kodyfikacji jest interesująca, ile fakt, że potrzebę ustalenia lekarskich etycznych norm postępowania odczuwano już w epoce, w której zawód lekarski jako zawód świecki, nie związany z funkcją kapłana pojawił się w historii po raz pierwszy. Skąd ta troska o wysoki poziom etyczny, zagwarantowany już wtedy uroczystą przysięgą? Dlaczego wymagania poprawności etycznej stawiane wykonawcom zawodu lekarskiego były zawsze, począwszy od starożytności, i są po dzień dzisiejszy szczególnie wysokie? Wynika to prawdopodobnie z pewnych szczególnych cech pracy lekarskiej, a mianowicie z nieodwracalności następstw decyzji lekarskich i czynności lekarskich, konieczności powierzenia lekarzowi tajemnic, omawiania z nim spraw najbardziej osobistych i intymnych, oraz z konieczności poddawania się zabiegom przykrym i niebezpiecznym i zezwalania na dokonywanie podobnych zabiegów u osób najbliższych. Lekarz bowiem sprawuje nad chorym władzę absolutną i tyraniczną, gdyż władza absolutna nie pozwala na zatajenie niczego, tyrania lekarza wynika z podejmowanymi decyzjami, niejednokrotnie jednoosobowymi” (Kielanowski 1971: 174). Kodeks etyki lekarskiej jest rozwinięciem i uwspółcześnieniem starożytnej przysięgi Hipokratesa. 16 czerwca 1935 roku na Walnym Zebraniu Naczelnej Izby Lekarskiej przyjęto „Zbiór zasad deontologii lekarskiej”, który został uznany za pierwszy tego rodzaju dokument opracowany w niepodległej Polsce. Obowiązywał po II wojnie światowej, aż do momentu rozwiązania Izby Lekarskich w 1950 roku. Od czasu rozwiązania Izby Lekarskich, aż do 1967 roku polskich lekarzy nie obowiązywał żaden kodeks etyczny, dopiero w 1967 roku uchwalono „Zasady etyczno-deontologiczne Polskiego Towarzystwa Lekarskiego”, które znowelizowano w 1977 roku i przemianowano je na „Zbiór Zasad etyczno-deontologicznych Polskiego Lekarza”. W dniu 3 maja 1992 roku wszedł w życie Kodeks Etyki Lekarskiej, który był trzykrotnie przedmiotem postępowania przed Trybunałem Konstytucyjnym. Na uwagę zasługują toczące się spory w drugiej połowie XX wieku dotyczące przerywania ciąży, eksperymentu i wykonywania kary śmierci. Próbowano między innymi ustalić zasadność przerywania ciąży w oparciu o kodeks etyki lekarskiej, który mówi wyraźnie, iż „powołaniem lekarza jest ochrona życia i zdrowia ludzkiego, zapobieganie chorobom, leczenie chorych oraz niesienie ulgi w cierpieniu; lekarz nie może posługiwać się wiedzą i umiejętnością lekarską w działaniu sprzecznym z tym powołaniem”². Mając na względzie przysięgę Hipokratesa oraz nakazy spisane w Kodeksie Etyki Lekarskiej, należałoby odpowiedzieć na pytanie, czy w ogóle można mówić o przerywaniu ciąży jako czynie etycznie niemoralnym i nieodpowiednim. Po wielu dyskusjach i sporach uznano i opublikowano w uchwałach Trybunału Konstytucyjnego, iż w szczególnych i uzasadnionych przypadkach lekarz może dokonać zabiegu przerywania ciąży. Jednakże w przypadku, gdy zostanie udowodnione lekarzowi niedopełnienie jakichkolwiek warunków uzasadniających zabieg, zostanie on postawiony przed oblicze izby lekarskiej oraz sądu, które wymierzą ustaloną karę w granicach i ramach prawa. Z doświadczenia można zauważyć, że to nie jedyny problem etyczno-moralny,

² Kodeks Etyki Lekarskiej, <http://www.nil.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki-lekarskiej>.

z jakim na co dzień stykają się wszyscy lekarze. Istnieje bowiem problem zachowania tajemnicy lekarskiej i przypadki jej łamania. Trwają nadal prace nad dookreśleniem, w jakich sytuacjach lekarzowi wolno udzielić informacji o stanie zdrowia pacjenta osobom postronnym bądź rodzinie. Czy w przypadku, gdy pacjent wyraźnie zaznaczył, iż nie życzy sobie, aby ktokolwiek posiadał wiedzę o jego stanie zdrowia, lekarzowi wolno w przypadku uzasadnionych podejrzeń złamać ową tajemnicę? Jak widać wyraźnie każdy dylemat łączy w sobie elementy etyki i moralności danego lekarza. Na pewne pytania nigdy nie można otrzymać jednoznacznych i prostych odpowiedzi, życie i zdrowie nadal będzie w rękach lekarzy, którzy też są ludźmi. Od nich człowiek wymaga fachowości, sprawności, rzetelności i niejednokrotnie w ciężkich przypadkach rzeczy niemożliwych. Wiek XX w Polsce obfitował w wiele kontrowersyjnych dyskusji, które niejednokrotnie można było śledzić w mediach. Obok przerywania ciąży i eksperymentów, poruszano również, lecz z mniejszym skutkiem, temat eutanazji osób ciężko chorych, lub bardzo cierpiących. Jednakże prace nadal trwają, gdyż wiele osób nie zgadza się na tak jawne łamanie praw człowieka i nakazów kodeksu etyki lekarskiej.

Etyka prawnicza

W etyce zawodu prawnika liczą się honor, godność, kompetencje, sprawiedliwość, słuszność, lojalność, poufność, to fundamentalne zasady etyki zawodowej. Na wielu konferencjach w kraju i zagranicą była poruszana kwestia problematyki związanej z obecnym stanem regulacji w zakresie zasad etyki oraz jej wpływu na funkcjonowanie przedstawicieli prawniczych zawodów zaufania publicznego. Prezes Krajowej Rady Radców Prawnych Maciej Bobrowicz, w swoim wystąpieniu na jednej z konferencji, powiedział: „Etyka jest bardzo ważnym tematem dla radców prawnych. Jest kompasem, który pokazuje, w którą stronę mamy iść”³. Z kolei dziekan Okręgowej Izby Radców Prawnych w Warszawie, Michał Stępniewski podkreślił, iż ważne, żeby etyka nadała za zmianami rzeczywistości. Prace nad nią muszą być nieustanne, gdyż inaczej możemy mieć problem z Naszą samorządnością. Andrzej Kalwas, radca prawny biorący udział w konferencji powiedział „skomplikowana rzeczywistość, w której prawnikom przychodzi uprawianie ich zawodu nie ułatwia rozwiązywania etycznych dylematów. [...] Sfera naszego zachowania warunkowanego wrażliwością etyczną ulega często marginalizacji na rzecz skuteczności i zwiększania konkurencyjności. [...] Studia prawnicze pomijają w swych programach wykłady poświęcone zagadnieniom etycznym, a rozwój prawniczych specjalizacji, praktycznej i teoretycznej wiedzy z zakresu poszczególnych dziedzin prawa nie może prowadzić do marginalizowania tego, co jest nieodłącznym komponentem związanym z wykonywaniem każdego zawodu prawniczego”⁴. Uczestnicy konferencji byli zgodni, iż etyka zawodowa dla prawników jest potrzebna, a debata w tym zakresie ma niebagatelne znaczenie.

³ <http://www.prawnik.pl/temat-dnia/305516,Zasady-etyki-kompasem-dla-zawodow-prawniczych.html#>.

⁴ <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/761944,zasady-etyki-kompasem-dla-zawodow-prawniczych.html>

Podsumowanie

W XX wieku myśl etyczna rozwijała się pod wpływem pozytywizmu i neopozytywizmu, co zaowocowało m.in. pogłębioną refleksją metodologiczną nad etyką. W etyce współczesnej, chociażby ze względu na rozwój tzw. filozofii dialogu, zaznaczyła się tendencja do akcentowania godności osoby ludzkiej w kontekście moralnej oceny wszelkich działań, podkreślając tym samym, pole jej ważności oraz istotę. Dopiero w XX wieku etyka stała się przedmiotem systematycznych badań np. polskiego prawnika, filozofa, socjologa prawa i etyka Leona Petrażyckiego oraz polskiego filozofa, logika i etyka Tadeusza Kotarbińskiego. Duży wkład w rozwój polskiej myśli etycznej miała również Maria Ossowska. Obecnie można zaobserwować szybki rozwój tej dziedziny, jest on spowodowany różnymi przyczynami, m.in. tym, że etyka jest podstawą powodzenia wszelkich działań. Jak można zauważyć etyki zawodowe opierają się dotychczas na normach, zasadach, standardach i kanonach, są niepisane i pisane, ogólne i szczegółowe, luźne i usystematyzowane, niekodeksowe i kodeksowe, niesankcjonowane i sankcjonowane, jednakże nadal się rozwijają.

Bibliografia

- Kielanowski T., 1971. *Zawodowa etyka lekarska; Rozważania na temat kilku aktualnych zagadnień*, [w:] A. Sarapata (red.), *Etyka zawodowa*. Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa.
- Kordaszewski J., 1971. *Treść społeczna zawodu w przemyśle*, [w:] A. Sarapata (red.), *Etyka zawodowa*. Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa.
- Lazari-Pawłowska I., 1971. *Etyki zawodowe jako role społeczne*, [w:] A. Sarapata (red.), *Etyka zawodowa*. Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa.
- Michalik M., 1971. *Społeczne przesłanki, swoistość i funkcje etyki zawodowej*, [w:] A. Sarapata (red.), *Etyka zawodowa*. Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa.
- Sarapata A. (red.), 1971. *Etyka zawodowa*, Wydawnictwo Książka i Wiedza, Warszawa.
- Szczepański J., 1963. *Socjologiczne zagadnienia wyższego wykształcenia*. Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa.

Strony internetowe

- Kodeks Etyki Lekarskiej*, <http://www.nil.org.pl/dokumenty/kodeks-etyki-lekarskiej>.
- Kodeks Etyczny Nauczyciela*, ftp://ftp.wsap.edu.pl/Biblioteka_@ntykorupcyjna/KODEKS%20ETYCZNY%20NAUCZYCIELA.pdf.
- <http://www.prawnik.pl/temat-dnia/305516,Zasady-etyki-kompasem-dla-zawodow-prawniczych.html#>.
- <http://prawo.gazetaprawna.pl/artykuly/761944,zasady-etyki-kompasem-dla-zawodow-prawniczych.html>.

Development of selected ethics of professional groups in the second half of the twentieth century

Abstract

This article presents the basic assumptions of professional ethics of teachers, doctor and lawyer. An analysis of the legitimacy of creating ethical codes was made. Examples of moral

dilemmas with which representatives of particular professional groups have to go are discussed.

Key words: ethics, moral dilemmas, Code of Ethics of Teachers, Code of medical ethics, legal ethics

Henryk Noga
Instytut Techniki
Uniwersytet Pedagogiczny im. Komisji Edukacji Narodowej
ul. Podchorążych 2
30-084 Kraków, Polska

Zbigniew Małodobry
Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa
im. rtm. Witolda Pileckiego w Oświęcimiu
ul. M. Kolbego 8
32-600 Oświęcim, Polska